

Irautea irabaztea denean

Egunkariaren sorrera eta garapena

Joan Mari Torrealdairen arabera

Lorea Agirre

Kazetaria

Joan Mari Torrealdaik oso gogoan du *Euskaldunon Egunkaria*-ren sorrera 25 urte pasa izanagatik. Detaile handiz gogoratzen ditu ordukoak. Izan ere, azken hamabi urteetan, behin eta berriz berreraiki behar izan du 'delituaren eszena' deliturik ez zela izan frogatzeko. Egunkariak omen zuen 'jatorrizko pekatuaren' kontrako borroka luze bat izan da. Eta euskarazko lehen egunkariaren ilusiozko eta asmo berri eta eraikitzaileko jaiotza izan zena ezin da kontatu, ezin du kontatu, Egunkaria sortu eta hamahiru urtera indarrez itxi, zuzendaritza atxilotu, torturatu, kartzeleratu, epaiketara joan, errugabe irten, eta, 11 urteko kalbarioa izan zena gertatu izan ez balitz bezala.

Torrealdaik, Egunkariaren sorreraren errebasoarekin, erakundetze autonomikoaren garaitik gaur egunera arte euskal kulturgintzak bizi izan dituenen historia harilkatzen du. Zer eta zergatik gertatu zen gertatu zen dena. Zenbat zailtasun, zenbat akusazio interesatu, zenbat oztopo eta boikot jasan zuen Egunkariak bere sorreran, eta baita, bestaldera, zenbateko sostengua jaso zuen milaka herritar eta irakurleren aldetik. Sortu eta pronostiko guztien kontra iraun izanak salbatu zuen Egunkaria. Iraun, eta iraun bitartean lan eskergea egiteagatik.

ZENTSURA GARAIETATIK GATOZ

Euskarazko egunkari baten beharra noiz hasten da agertzen?

Gaia lehen aldiz harrotu EITBren sorrerarekin harrotzen da, 1982an. Hori baino lehen ez zen aldarririk, sozializaturik behintzat ez. Neronek, 1976an, aldizkariak-eta aipatzen nituen, baina ez egunkaria. '24 orduz euskaraz' egun bateko ekitaldiaren baitan Herri Irratian zuzenean irakurri nuen testuan egunkariarentzat goizegi zela nioen, *Erria* izeneko balizko egunkariaz ari nintzela. Ez dut uste horizontean egunkari normalizatu bat zegoenik, nik gogoratzen dudala behintzat.

Orduko aldarrikapena astekarien aldekoa zen.

Bai, hala da. 1976. urtea data esanguratsu gisa hartu behar da, ze prentsa askatasuna Hegoaldera orduan iritsi zen. Gogoan izan Franco garaian ez zegoela prentsa askatasunik, eta orduan egunkari bat pentsaezina zen zeuden mugengatik. Ez zen bakarrik zentsura zegoela edozer publikatzeko, baizik eta enpresaren bat, argitaletxe bat, eratzeko gobernuaren baimena behar zela; beraz, perspektiba euskaltzale-abertzale batetik pentsaezina zen tankera horretako enpresa bat sortzea ere. Informazioa debekatua zegoen. Horrek denak egunkari baten proiektua urruti uzten zuen.

Eta Franco hiltzean zer aldatzen da?

70eko hamarkadako bigarren zatiko fase hori interesantea da oso informazioarentzat joko zelai berri bat irekitzen delako, posible bihurtzen delako informazioa lantzen hastea. Guk, hori ikusita –ni *Anaitasuna*-n nengoen orduan–, *Zeruko*

Argia-koekin eta *Goiz Argi*-koekin, 1976an, Euskal Prentsa-ren Urtea aldarrikatu genuen, eta *news magazine* formatura ekarri genituen gure aldizkariak. Ordurako, Espainian formatu aldaketa hori egina zuten, hori zen formatu estandarra, eta guretzako normalizazioaren eta modernitatearen zeinu izan zen horra pasatzea.

Garaitsu horretan sortzen dira, hain zuzen, aldizkari elebidunak ere.

Hor bertan sortzen dira, bai, guretzat lehiakide ziren eta arriskutsu bezala ikusi genituen aldizkari elebidunak: *Punto y Hora*, *Garaia* eta *Berriak*. Kultura, pentsamendua, politika eta dena tartean sartuta. Erdaraz egoteaz aparte, beste bizitasun bat zuten, guk ez genuena, eta hor arrisku handia ikusi genuen. Gero ikusi genuen porrot egin zutela, eta egunkariaren garaia etorri zen. 1977an, *Deia* eta *Egin* sortzen dira, horiek ere ustez bi hizkuntzetan izatekoak. Bitarte horretan euskarazko egunkaria urruti samar geratzen zen, ez dakit errebindikazioa ba ote zen ere.

Ze lezio atera zenuten gerorako euskarazko egunkariaren aurreko garai horretatik?

Ba ateratzen dugun lezio nagusia da bi hizkuntzetako argitalpenek porrot egiten dutela euskararen normalizazioari dagokionez, euskara indarra galduz doala prentsa elebidunean gero eta gehiago. Eredu desberdin eta asko egon ziren. Bat izan zen gaztelerazko egunkari baten barruan euskarazko separata bat egitea, eta horretan sartu ziren separatarekin *El Correo*, *Correo escolar*-ekin, eta *El Diario Vasco*, *Zabalik*-ekin. Eredu horren akatsa da euskara kulturarako soilik erabiltzen dela, ez informazio orokorrerako. Bigarren eredua *Egin*-ena da, eta horrek informazio orokorreko planteamendu bat egiten du euskarari dagokionean: %25 euskaraz egingo duela diote, eta euskarazko albisteak berdin agertuko direla ekonomian, politikan, kulturen edo edonon. Baina, *de facto*, kopuru horretara ez dira iristen, eta, gainera, pixkanaka-pixkanaka, testimonia la ez

dut esango, baina ia testimoniala bihurtzen da, eta, azkenean, euskara gehiago doa kulturara eta euskara gaietara. Hirugarren ereduia *Deia*-rena eta *La Voz de Euskadi*-ren *Orria*-rena da: euskarazko egunkari oso bat gaztelerazko egunkariaren barruan. *Orria*-k gutxi iraun zuen. *Deia*-n, Martin Ugalde izan zen buru, eta hark ekipo oso bat eratu zuen *Argia*-tik eta beste jendea eramanda. Planteamendu jatorra zen, egunkari oso bat zelako euskaraz, baina Martinek dimisioa eman zuen ze konturatu zen *Deia* kudeatzen zutenek, [Jose Maria] Gorordo eta beste, ez zutela horrela ulertzen, eta Martinek halako albiste bat eraman nahi bazuen lehen orrira inportantea iruditzen zitzaiolako, ez zuten aintzakotzat hartzen, eta azkenean hori ere mugatzen dute euskararen mundura. Horrela, nahi bada, autonomia badu, baina egunkari osoan separata isolatu bat bihurtzen da. Azkenean, ondorioa bera da guztietan: interesa eta garrantzia duen guztia erdaraz doa, eta euskara kultura eta euskararen inguruko gaietara mugatzen da. Beraz, planteamendu horiek denek huts egiten dute euskararen normalizazioaren perspektibatik.

Horren guztiaren ondotik, *Egin* eta *Deia* egunkari formatuko astekariak kaleratzen hasten dira 1986an, *Hemen* eta *Eguna* hurrenez hurren, balizko egunkari baten aurrendari gisa-edo.

Sortu ere Eusko Jaurlaritzaren interbentzio zuzenarekin sortu ziren. Egunkari izateko bokazioa ba omen zuten, baina astean behingo egunkari-astekariak ziren. Dabilen informazio fluxua ezin dute hartu, normala denez, eta hasieratik *Eguna*, jada, kulturalagoa izan zen; eta *Hemen*-ek albiste orokor gehiago agertzen bazituen ere, ze zentzu zuen azken berria erabiltzea aurreko guztiek huts egiten bazuten? Formula horrek ere huts egin zuen, formula faltsua zen. Ez dakit nori bururatu zitzaion etor zitekeen egunkari baten prestaketa formula gisara balioko zuela. Eta, gainera, ez da ahaztu behar hasieratik bertatik izan zuela akatsa, ze ez zuten *Argia*-ren proiektua kontuan hartu, eta gainera nahiko alebosiarekin prestatu zen dekretu

deialdia, 1986ko uztailearen 22an, opor atarian, atereaz. Baina, intentzioak intentzio, guri interesatzen zaigunaren aldetik, formula horrek ere ez du zentzurik. Horren irakurketa zein da? Horrek guztiak dakar gero, egunkariaren apustua edo aukera *Argia* taldetik planteatzen denean, gauza bat argi izatea: *Argia*-k motor lana egin bai, baina hortik euskalgintzara eta gizartera hedatzea, bide eraginkor bakarra hori dela sinetsita.

Zergatik?

Alde batetik, euskarazko egunkaria seriotan hartzen delako lehen aldiz; alegia, euskarazko egunkaria ez da izango beste enpresa baten interesen menpe egongo den atala, autonomia izango da, eta ez da egongo ez alderdi politikoen azpian ezta erdarazko beste medioen azpian ere. Beste eredu guztietan, kasurik onenean ere, euskarazko egunkaria beti bigarren egunkaria izango da. Saio horien guztien azpian dagoen ideia hau da: hemen erdarazko egunkaria da inportantea, eta euskarazkoa bigarren egunkari bat da, osagarria, norbere interesetara gehiago hurbildu litekeena-edo, baina egunkari serio eta orokorra erdarazkoa da. Eta pentsamendu ofizioso hori esan ere egiten da urte haietan. Horregatik oso inportantea zen egunkaria enpresa autonomo gisa planteatzea, euskal kulturaren mundutik etortzea, eta interes politikoaetatik apartekoa izatea, ze kontu izan orduan interes politikoa oso polarizatuak zedela. *Egin* eta *Deia* sortu ere polarizazio horretan eta polarizazio horri erantzunez sortu ziren, alegia, politikaren funtzioan sortu ziren. Egunkaria ez, hor interes nagusia euskararena da, informazioa euskaratik eta euskaraz planteatzen da, eta horretarako enpresa autonomo bat sortuko da

Egunkarian, interes handiena euskararena da, informazioa euskaratik eta euskaraz planteatzen da, eta horretarako enpresa autonomo bat sortuko da, euskararen mundutik

eta hori euskararen mundutik sortuko da. Eta arrakastaren parte handi bat horri zor zaio.

1982an EITB sortzen denean hasten da, beraz, lehen-lehen aldarria.

Irrati eta telebistaren alorraren ardura hartzen du Eusko Jaurlaritzak eta eremu hori egituratu eta bultzatzen du. EITB sortzen da prentsa idatzirik gabe, telebista eta irratiaren kontenplazten dituela bakarrik. Eta orduan galdera jartzen da mahai gainean: eta hizkuntzaren normalizazioarentzat hain garrantzitsu den euskarazko prentsa idatzia, zer? Jaurlaritzak euskal kulturaren eremua, bai liburugintzarena eta bai hedabide idatziena, bere kasa uzten du. Ez du egiten inongo planteamendurik. Ez da inoiz inongo planteamendu seriorik izan. Orduan, jakina, horren premia sentitzen genuenok edo aldizkarietan genbiltzanok, eta, azken batean, diru-laguntza sistemarekin limosna bidez bakarrik bizi behar genuenok hasi ginen hori salatzen, eta ikusi genuen planteamendu propio bat egin beharra zegoela, alegia, Eusko Jaurlaritza planteamendu batera eraman behar zela. Kontua da ordu-rako [Ramon] Labaien bat, esate batera, Eusko Jaurlaritzatik joana zela, eta guri tokatu zitzaigun gogorrenarekin aritzea, Joseba Arregirekin.

AJURIA ENEKO ITUNAREN EZPATA. DEMOKRATAK ETA EZ-DEMOKRATAK

Aipatu duzun polarizazio politiko horrek azpian harra-patu zuen Egunkaria, proiektu baino ez zenetik bertatik.

Beti ahaztu egiten zaigu Egunkaria ze kondizio zailetan sortu zen. Ez da bakarrik orain arte aipatu ditudan planteamenduengatik. Orduan ere gizartea politikoki polarizatuta zegoen, beti edo gehienetan egon den bezala. Baina ez zen hori bakarrik. 1988ko urtarrilaren 11n, Ajuria Eneko Ituna sinatu

zen, eta horrek goitik beherako ebaki bat egin zuen abertzalegoan. Abertzaleen arteko gune bateratzaileak utopiaren erresumara bidali zituen. Borroka politikoak lehenagotik zetozen, alderdien artekoak eta abar, baina hor demokratak eta ez-demokratak banaketa inposatu zen. Ordura arte banaketa abertzale, ez-abertzale, sozialista, eskuma, ezkerra eta abar ziren. Baina hor sortzen da lehenengo aldiz demokrata eta ez-demokrata zatiketa. Eta, beraz, demokratak izango dira Ajuria Eneko Ituna sinatzen dutenak eta beste guztiak, hor sartzan ez direnak, ez dira demokratak izango. Eta, noski, hori politikan aplikatzen da lehenik, baina berehala gizartera zuzen-zuzenean sarrarazi nahi da; beraz, zuk egiten duzun planteamendua parlamentutik egiten baduzu, demokraziaren gunetik egiten duzu, eta hortik kanpo egiten den planteamendu oro ez-demokraziatik egiten duzu, baldin eta itunaren espirituarekin, eta askotan letrarekin, bat ez bazatoz. Eta Egunkariari egiten zaizkion eragozpenak ere horiexek dira. Eta hemen gizarte zibila hain zen ahula, ikaragarri ahula, dena ezker abertzalearen lurralde bezala hartzen zela, eta horrenbestez ez zen demokratikoa.

Eta geroago etorriko den guztia, azken finean, horren segida da, ezta?

Segida bai, ondorio ez beti. Harik eta Espainiako Audientzia Nazionalak ezker abertzaleko egiturak ETAREN menpeko deklaratzan dituen arte. Hortik aurrera, Jaurilaritzak egiten edo bedeinkatzen ez duen guztia ETA bihurtzen da erraz. Ez dago erdibiderik. Gure epaiketako akusazioetan argi geratzen da hori. Euskararen aldeko lana ETAREN barruan edo menpean egiten den borroka da, eta, gainera, ETA erabat inplikatu dago borroka horretan guztian jainko ahalguztidun gisa, zeren eta euskararen aldeko lan jatorra instituzioetan dago Konstituzioaren eta autonomia estatutuen sorreratik bertatik. Beraz, instituzioetatik kanpo euskararen alde lan egiten duena errazegi bihurtzen da susmagarri eta etiketaturik gune jakin batzuetan kokatzen bada. Aspalditik dator joera hori.

Zatiketa hori kultura eta euskararaino pasarazten da.

Aitortu behar da Ajuria Eneko printzipio edo ideiariora ez zela guztiz kulturara pasa, eta ez da kasualitatea, ze pasa nahi izan zuten. Egon ziren saio batzuk hori kulturaraino eraman nahi izan zutenak, azken muturreraino. Nik dakidala, EAJren barruan hori neutralizatzeko lan eskerga egin zuten Mari Karmen Garmendia batek edo Mikel Atxaga batek. Alegia, bazegoela EAJren barruan talde bat haustura hori bururaino eramatea euskararentzat oso negatiboa zela ikusten zuena.

Horren aurretik EAJren haustura gertatu zen, 1986an. Baina haustura ez da bakarrik alderdiaren haustura. Lurralde Historikoen Legea ere tartean da, eta horrekin konpetentzien

Ajuria Eneko printzipio
eta ideiariora ez zen
guztiz kulturara
pasa, eta ez da
kasualitatea, ze egon
ziren saio batzuk hori
kulturaraino eraman
nahi izan zutenak,
azken muturreraino

birbanaketa bat egiten da Jaur-laritzaren eta aldundien artean, eta hedabideen konpetentzia aldundietatik Jaur-laritzara doa. Konpetentzia bai, baina diruak ez, eta hor euskararen munduan genbiltzanok kaltetuak atera ginen, genituen diru iturri apurrak pikutara joan zitzaizkigulako. Egunkariaren sorreraren analisi honetan oso pertinetza da bi gertaera horiek kontuan izatea, ze izugarri mugatu gintuzten eta asko zaildu ziguten gure lana.

Zatiketa hori kulturara eta euskarara ez iristeko lana egin zutenak aipatu dituzu, eta irits zedin tematu zirenak nortzuk ziren?

Itunaren sinatzaileak alderdi politikoak dira: AP, CDS, sozialistak, EA, EAJ eta [Jose Antonio] Ardanza lehendakaria. Hori bloke bat zen. Eskerrak Ajuria Eneko bloke horretatik EA goiz hasi zen urrutiratzen, Egunkaria kasuan bereziki. [Ramon] Jauregi eta horiek hasierako jarrera berean zeuden, geroago, 1993 inguruan, [Mario] Onaindiaren PSE

euskaltzaleago baten saioa etorri arte. Baina, ordura arte, ez-pata hori, uretan bezain erraz, zuzenean hondoraino sartzen zen, eta hortxe harrapatu zuen Egunkaria sorrera-sorreratik.

Eta zatiketa horretan ezker abertzaleak ze paper jokatzen du euskararen munduan?

Ezker abertzaleak euskararen normalizazioa betidanik izan du bere errebindikazioetako bat, eta herri ekimenean jardun izan du lanean eremu horretan. Beste edozein eragile legez, hala nahiko lukeen beste edozeinek bezala. Hori gauza bat da. Bestea da interesatuki pentsatzea edo esatea herri ekimen osoa, euskalgintza eta kulturagintza, ezker abertzalearena direla, haren menpe egon direla. Eta hari egotzen zaizkion akatsak gainontzeko guztiei zabaltzen saiatzea. Ez. Euskal kulturagintza autonomia eta markatu gabea izan da bere horretan. Baina, esan bezala, ordura arteko gizartea banatzeko moduak goitik behera eta premeditatuki aldatu egin ziren. Eta gu ez geunden instituzioetan, eta, beraz, horrek automatikoki ez-demokraten taldeko izenda zaitzaten ekartzen zuen. Ez zegoen erdibiderik planteamendu ideologiko horren arabera.

ERAKUNDETZEAREN ALBO KALTEAK

Herri ekimenak buruaskia izan behar duela eta indarrak hor jarri behar direla oso argi izan du beti Jakinek.

Bai, horren kontzientzia beti egon da Jakinen. Eta horren albo kalteak jasan behar izan ditu. Instituzionalizazioa hasten denean, 1979tik aurrera, ni Jakinen nengoela, gure kultur ingurua asko mugitu zen, UZEIn eta beste leku batzuetan, eta instituzioek hartu zuten jarrera ez zela jarrera osatzailea ikusi genuen. Alegia, ez zen euskararen eta kulturaren eremuan lanean ari zen gizarte zibilarekin elkarlana egitekoa. Euskal kulturaren hustuketa bat gertatu zen. Horko jendea hartu eta Jaurlaritzara eramaten da hiru aldiz gehiago ordainduz.

Bestela esanda, jende batek erakundeen baitan lan egiteko bidea hartu zuen. Jende ona zen, eta, gainera, borondate onarekin joan zen funtzionariotzara; are gehiago, gero horiek izan dira instituzio publikoen barruan militantismo gehiena izan dutenak, hori ere egia da. Baina ahula zen euskararen eta kulturaren gizarte zibila are ahulduago geratu zen.

Jaurlaritzaren helburua zein zen?

Erakundeak prestaturiko jendez hornitzea, noski. Bidezkoa da. Eta agian ezin zitekeen besterik egin. Baina moduak ez ziren jatorrak izan. Are gehiago: batzuetan jada euskararen aldeko gizarte zibil antolatuan zegoenaren parekoa sortu da instituzioetatik, elkarlanerako aukerarik eman gabe. AEK eta HABEren kasua klasiko bat da, eta horrela hamaika gehiago. Momentu batez bi mundu paralelo suertatzen dira, erakundeetako eta lehendik datorren euskalgintzako. Nire ustez, prozesu hori ez da egoki gauzatu, frankismotik zetorren euskalgintzari ez zaio aitortzarik egin, eta gainera hustu egiten dira ekipoak. Geuk geure esfortzuz sortuta genituen egitura gutxi horiek ahulago bihurtu ziren, eta hor minberatasun bat sortzen da. Ez gintuzten errespetatu. Nik neuk gogoan dut hori diskutitu izan genuela [Pedro Miguel] Etxenikerekin, esate baterako. Gure salakuntzei berak «gu gobernua gara» kontrajartzen zien. Ados, baina euskal kulturaren aldeko lana ordura arte beste nonbaiten egin da, beste batzuek egin dute edo egin dugu, eta, hori aintzat hartu gabe, ezin da planteamendu instituzional bat egin, ezta kultur eta hizkuntza politika abian jarri ere. Hala gertatu zen, ordea, eta min hori gure artean bazegoen. Horrek ez du zerikusirik ezker abertzalekoa izan edo ez izatearekin, gure lan propioarekin eta gure kultur lanarekiko planteamenduarekin zeukan zerikusia.

Politika horrek urtetan segitu du.

Segitu eta indartu. Hortik esplikatut behar da Guggenheimen sorreran eta Ameriketako kolonizazioaren urteurreneko ekitaldien kariaz gastatu ziren dirutzak salatzea, bestei kenduz

hor eman ziren dirutzak. Lehendik zetorren konfrontaketa hori dena hor lehertu egiten da eta Kultur Kezkaren forma hartzen du. Antolatu eta bildu egiten da jendea politika modu horri eta diru publikoaren erabilera horri aurre egiteko, baina erantzun hori oso ahulduta dagoen gunen batetik dator, euskal kulturatik eta artearen mundutik.

Instituzionalizatze hori ondo egin ez zenez, beste haustura bat ere sortzen da: alde batean profesionalak daude, eta besteok militanteak gara. Diskurtso berri bat sortzen da euskal kulturaren kontra egiteko. Eta, gero, jakina, Guardia Zibilak erabiliko du militantearen figura dena auzipetzeko. Baina militantismoa beti izan da euskararen aldeko lanean. Gure planteamendua militantismo profesional bat sortzea izan zen, bien arteko sintesi bat egitea. Baina dikotomia horrek, profesionala eta militantea, funtzionarioa eta militantea, min handia eragin zuen.

Horren guztiaren ondorioz ulertzen da Egunkaria eta Eusko Jaurlaritzaren arteko talka?

Gu desanparo batean bizi izan gara beti. Instituzioak aurrean izan ditugunean mesfidantzaz ikusi izan gaituzte beti, gu ez ginen haiekiko kolaboratzaileak. Eta Egunkariako esperientzian ere berdin. Ez zoaz etxekeekin hitz egitera, baizik eta aurrez aurreko mesfidantza batekin egiten duzu topo: «Badatoz hauek, eta kontuz zerekin datozen...». Denbora osoan horrekin bizitzea oso gogorra da. Eta hori izan da euskal kulturgintzaren patua: ez bazinen zu euren bandora pasatzen, alegia, ez bazinen politikoki erabat markatzen, alegia, indefinizio politikoan geratzen bazinen, haientzat

1994ko Jaurlaritzarekiko akordiora iritsi aurretik, Garmendiari idazten diot 1993ko ekainean, «ba omen dugun jatorrizko bekatu hori nola kendu behar dugu? Non bataiatu behar gara?» galdetuz

ezker abertzalekoa zinen, eta, beraz, parametro politiko horietan gu 'etsai' edo pertsona *non grata* ginen. Horregatik, momentu batean, Egunkaria sortu eta lehen urteetan, hau da, 1994ko Jaurlaritzarekiko akordiora iritsi aurretik, Mari Karmen Garmendiari idazten diot 1993ko ekainean, «ba omen dugun jatorrizko bekatu hori nola kendu behar dugu? Non bataiatu behar gara?» galdetuz. Ze alternatiba zentzuzkorik inork ez zigun ematen. Batzuen ustez alternatiba bakarra EAJra pasatzea izan da, instituzioetara pasatzea, baina ez gizarte zibiletik eta gure autonomiatik jokatzea. Bazirudien hori ezinezkoa zela. Zu hor jada kondenatua zeunden, eta, gehienez ere, esango zuten «halakoa pertsona ona da eta ez dabil horretan, baina *tonto útil* horietakoa da, erabili egiten dute eta ez daki atzetik ze joko dagoen». Bada horrela bizi izan dugu errealitate hori urtetan.

IRAKURLE EUSKALTZALEAREN UNIBERTSOA

Eusko Jaurlaritzak 1988an CIES ikerketa etxeari eskatu eta Argia astekariak 1989an filtratu zuen azterketak euskarazko egunkari bat posible zela ondorioztatu zuen lehen aldiz.

Bai, baina ikerketa hori egitea ez da Eusko Jaurlaritzatik sortzen den ekimena, Euskadiko Ezkerrak eskatzen du Eusko Legebiltzarrean. Ikerketa horrek jada jartzen gaitu egunkariaren bidean. Ordurako jada nahikoa helduta dago egunkari baten beharra eta posibilitatea.

Eusko Jaurlaritzak presioa sentitzen du horretarako, beraz...

Bai, garai horretan artikulu, mahai-inguru eta hitzaldi pila bat dago, eta Euskadiko Ezkerrak hartzen du gizartean zegoen kezka hori eta ikerketa bat egiteko eskaria luzatzen du Legebiltzarrean. Egiten da, eta, antza, Eusko Jaurlaritzak ezkutatu egiten du. Beno, egia da *tempus*-ak nolakoak ziren ez dakigula, baina hala dirudi, ez duela ezagutzera eman nahi. Azkenean,

Argia astekariak argitaratzen du, Iñaki Uriaren eskutik. Eta horrek indartu egiten du egunkariaren aldarria, ze konkretatu egiten da ze irakurlego dagoen eta nolakoa den. Eta, beraz, jakiten dugu badagoela irakurle unibertso bat. Eta non dago irakurle hori? Ikerketak dio erdi aldetik ezkerrera dagoela.

Ikerketak dio erakunde publikoek lagundutako proiektua behar duela izan, baina badagoela irakurle kopuru bat, eta irakurle horien gehiengoa politikoki zentro ezkerrean kokatzen dela, egunkari estandarra nahi duela eta informazio nazionala hobesten duela, alegia, Euskal Herrikoa. Horrek zer dakar?

Irakurlearen gaiak arazo handi bat azaleratu zuen berriro ere, ez esplizituki baina latente beti egon dena, eta hauxe da: planteatzen denean egunkariaren titularitateak publikoa izan behar duela, Eusko Legebiltzarraren kontrolpekoa, irakurlego unibertso hori nola interpretatu behar dugu? Unibertso politiko bezala? Alegia, egunkariak botoek ematen duten unibertso horren arabera izan behar du? Ala euskarazko irakurleen unibertsoaren arabera? Edo berez badagoen irakurle potentzialaren ezaugarrien arabera? Bi unibertsoak diferentek dira, ez datoz parean. Ze ea PPko zenbat zen euskal irakurlea, edo PSEkoak... Alegia, ez dira berdin Legebiltzarreko alderdien boto kopuruaren arabera mapa eta euskal irakurle potentzialarena. Ez da berdin batetik abiatu edo bestetik abiatu. Hori hor egon da beti. Bistan da, diru publikoa tartean denean soluzionatzen oso zaila den afera da, baina oso kontuan hartu beharrekoa da bi irakurle unibertsoen arteko asimetria hori. Hori planteatu esplizituki uste dut inoiz egin ere egin zela, Amatiñok berak, baina ez zen asko landu. Dena den, CIESek hori dena planteatzeko bide ematen du; baina, batez ere, une hartan, interesatzen zaiguna da CIESek esaten duela euskarazko egunkari bat posible dela borondate politikoa baldin badago eta diru-laguntzak baldin badaude. Gainontzeko guztia badago, irakurlea badago eta salmenta aldetik posible da. Hor ja inkognita handi

bat argitua geratzen da, eta konkretuago hitz egiten hasteko baldintzak agertzen dira.

Horraino iristeko, proaktibitate handia dago gizartean, hitzaldi, artikulua, eztabaida... Hori antolatua da? Nola elikatzen da eztabaida hori? Esate batera, *Egin*-ek eta *Deia*-k hartzen dute parte eztabaida horretan?

Ez, *Argia* astekariak elikatzen du batez ere, baina ez da *Argia* bakarrik. Hitzaldi asko ematen zen garai hartan, asko, bat eman eta atzetik beste hainbat zetozen errenkadan. Bada-go osmosi moduko bat, eta zabalduz doa. Baina espresuki proaktibo izan dena urte horietan, 1985etik aurrera bereziki, *Argia*-ko ekipoa izan da. Joxemi [Zumalabe] buru agertu da beti, baina ez zen bera bakarrik, orduko gainontzeko *Argia*-koak ere bai. Ez dut gogoratzen beste medio horietan, *Egin*-en eta *Deia*-n, eztabaida egon zenik.

Hor interesgarria da azpimarratzea eztabaida kulturako jendeak egiten duela, ez politikako jendeak, eta ezaugarri hori funtsezkoa da oso: Egunkaria kulturako afera bat da, debatea politizatu geroago politizatzen da. Kulturgintzaren baitan planteatzen den debate bat da, eta gero beste hedadura bat hartzen duenean, orduan, ja politikariak-eta sartzen dira, eta beste joko bat hasten da. Baina ez da artifizialki sortua izan egunkariaren premia hori, kultur munduaren premia bat da. Eta hasiera horretan bat aipatzekotan, aipatu beharrekoa *Argia* da. Ez da *Argia*-k asmatutako kontu bat, baina bai asko lagundutakoa.

EGUNKARIA SORTZENETIK EGUNKARIARA

CIESen ikerketa ezagutu eta Jaurlaritzak pausorik emateko asmorik ez duela ikusita, Euskal Kulturaren Batzarreak (EKB) batzar ireki bat deitzen du 1989ko azaroan Donostian. Jakin noiz lotzen da proiektura?

EKBn buru Paulo [Agirrebaltzategi] dago, Jakineko kidea, eta, beraz, Jakin hasieratik egon da presente. Jakinen beti sinetsi izan dugu egunkariaren bidean eta beharrean. EKBn bigarren Joxemi zegoen, *Argia*-ko kidea. EKB zer zen eta *Jakin* zer zen ere ikusi egin behar da. *Argia*-koak oso gazteak ziren eta borrokalari fama zuten, eta enfrentamendu zuzena zuten sarri Eusko Jaur-laritzarekin. Eta gu, bai gure lanagatik, bai gure adinagatik, eta, baita gure estiloagatik ere, askoz lasaiagoak ginen, eta, komatxo artean esanda, onarpen sozial gehiagokoak ere bai. Orduan, egunkariaren proiektura bil gaitzen *Argia* gugana dator, Jakinen izana eta izena, «gauzak egiteko eredia», Joseba Jakak esan ohi zuen bezala, hobe zelako borroka edo enfrentamendu hori baino.

Egunkaria kulturako afera bat da, kulturgintzaren baitan planteatzen den debate bat. Debatea politizatu geroago politizatzen da

Eta zu noiz sartzen zara?

Nire kasua, urte horietan, berezia da: Jakin Arantzazuko lege babesa utzi eta kasik hutsetik birsortzen nabil, tesiarekin nago eta Euskal Herritik kanpo ari naiz ikertzen. Alegia, fisikoki ere ez nago hemen. *Argia*-ko jendeak eskatu egin zidan sartzeko. 1989 urtearen bukaeran zen, oker ez banago. Euskal Txokon egin zen bileran agertu nintzen ni lehen aldiz. Dagoeneko, Egunkariaren egitasmoaren inguruko bilera da, ez euskarazko egunkari baten ingurukoa, eztabaida guztiak gaindituta. Dagoeneko zehazten ari zen proiektu jakin baten baitan agertzen naiz ni. Eta hortxe sartzen naiz, baina nik ez dut sekula egunkaria lideratzeko asmorik ez gogorik izan. Laguntzeko prest agertu nintzen, baina gero bideak harrapatu nau, eta bideak eraman nau eraman nauen lekura. Baina nik ez dut Jakin sekula utzi. Joxek [Azurmendi] epaiketan garbi esan zuen Jakin Taldean hitzartua zegoela nire lanpostua Jakineko zuzendari zela, eta Jakinetik Egunkariaren proiektua

lagundu eta bultzatuko nuela baina ez barnean sartu Jakin utzita. Lehen orduko erabaki horrek garrantzi handia du Egunkariako zuzendari izateko eta kontseilari delegatua izateko egin zitzaizkidan eskaintzak direla-eta. Argi izan dut beti horrelakorik ez nuela onartuko. Jakinen erabakia, eta baita nirea konkretuki ere, beti izan da esku bat bota bai baina proiektuko langile edo kide izan gabe. Jakinetik bizi izan naiz, eta bestetik txakur txikirik ere ez dut jaso, egurra besterik ez. Beno, hori ere ez da egia osoa. Dirutan ezer ez, egurrean asko, baina pozean ere asko.

Martin Ugalde noiz bildu zen proiektura?

Nire aurretik. *Argia*-ko 1989ko urtekarian Joxemi eta Martinen arteko solasaldia argitaratzen da. Eta hor hasten da bidea egiten. Martinekin hasieratik kontatu da. Euskal Txokoko bilera Martin ere bazegoen.

Aipatu duzun Euskal Txokoko bilera, Donostiako Udaleko euskararen bulegoan 1990eko urtarrilaren 21ean egin zena, erabakigarria izan zen. Zergatik?

Niretzako, fase erabakigarria Euskal Txokoko batzarrarekin hasten da. Azken batean, bi bilera daude mugarri: Euskal Txokokoa eta Londres Hotelekkoa. Euskal Txokon, Joxemik-eta aurrez landua zekarten proposamena. Talde Bateragilea eratzen da zortzi kideekin, eta bi azpibatzerde: ekonomikoa eta periodistikoa. Lehenengo estruktura funtzionala hor sortzen da, eta gero ere halaxe mantenduko da. Lan talde horiek lan eskergea egin zuten, ez pertsona guztiek baina bai talde guztiek. Egunkaria Sortzeneko kideak 75 ginen, batzuk ez ziren sekula agertu ere egin, baina bere izena ez zuten hortik kendu, alegia, euren izena emateko prest zeuden, eta eskatzen zitzaientean zerbait egiteko ere bai. Egoteko modu asko daude, batzuk aktiboago eta beste batzuk ez hainbeste, baina denenak balio du. Bada, batzorde horietan ere gauza bera, eta inportanteak dira lan ildoak hor markatzen direlako. Hurrengo bilera Londres Hotelean egin zen, apirilaren 7an, eta

hor aurreproiektua onartzen da eta Egunkaria Sortzen kultur elkarte eta Egunkaria S.M.-ren sorrera bideratzen dira.

Eta administrazio kontseilu probisionala ere hortxe sortzen da.

Hortxe ez, baina bilera horretan bideratutako prozesuak ekarriko du zortzi kidez osatutako behin-behineko administrazio kontseilua: Martin Ugalde, Joseba Jaka, Joxemi Zumalabe, Nerea Azurmendi, Josu Landa, Luis Goia, Txema Auzmendi eta ni. Gero, epaiketean, poliziari arazoa sortzen dio taldea probisionala izateak, ze S.A. sortzeke zegoen, eta, beraz, ezin genuen administrazio kontseilu finko bat izan. Poliziak *tempus*-arekin jokatu nahi zuen gauza asko ustez demostratzeko, eta horietako bat zen gurea fikzio hutsa zela, ETaren pantaila zela frogatzea, baina ez dauka errealitatearekin zerikusirik batere.

Egunkaria Sortzen kultur taldea, Egunkaria S.M. eta Egunkaria S.A. egiturak zertarako sortzen dira? Zeri erantzuten diote?

Egunkaria Sortzen taldea altxor handi bat zen, hor zegoen sinesgarritasunaren parte handi bat. Oso ondo zaindu behar zen, eta horretarako forma juridiko bat eman behar zitzaion: Egunkaria Sortzen Kultur Elkarte eratu zen. 75 norbanako ziren sortzaileak. Baina kultur elkarte bat bankuko operazioetarako-eta ez da egokia. Orduan, horri lotuta, Egunkaria S.M. sortzen da, eta horren funtzioa herrietako ekintzetatik eta partizipazio eta akzio salmentatik zetorren dirua jasotzea zen. Hori zergatik? Horren filosofia zein da? Egunkaria plurala da, Egunkaria kulturgintzako produktu bat da, denon artean sortu duguna, eta pluraltasun hori eraginkor egiteko eta Egunkaria beti zabala eta baterakoia izango dela bermatzeko dago Egunkaria Sortzen. Askotariko talde eta jendea zegoen. Beraz, hori zen Egunkariak produktu bezala eduki behar zuen zabaltasunaren bermea eta ispilua. Baina, bestalde, kide horiek ez ziren akzionista nagusiak, beraz, ze direkin egiten zen? Kanpainan zehar, akzio eta partizipazio

salmentan eta herrietako ekitaldietan bildutako diruari ze berme eskaini behar genion? Diru hori non geratuko zen? Zertarako erabiliko zen? Horregatik, S.M.-n biltzen da diru hori eta hortik kudeatuko da. Egunkaria S.A., aldiz, Egunkariaren beraren enpresa da. Egunkaria S.A. eta Egunkaria periodikoa bera sekula sozio kapitalista bakar baten jabego izan ez zedin –demagun Eusko Jaurlaritza edo beste erakunde edo enpresa bat etorri eta erosi nahi duela eta nagusi egin–, bada hori ez gertatzeko Egunkaria S.M.-k beti edukiko zuen S.A.-n akzioen hirutik bat, Egunkaria Sortzenena izango zena. Egunkariaren askatasunaren bermea zen hori.

Herrietan ikaragarriko mugimendua sortu zen.

Bai, izugarria. 1990. urtea oso bizia izan zen. Apiril eta maiatzean aurkezpenak egin ziren herrietan eta harrera ikaragarria izan zen, masiboa, 1.200 festa egin ziren, sekulako mugimendua izan zen, eta hori antolatu zen herrietan zeuden taldeen laguntza erabatekoarekin. Bestela ezinezko izango zen. Egunkari handi bat eramaten zen herrietara eta he-

rri bakoitzak mezuz, albistez eta publizitatez osatzen zuen. Hor herritarrek lan handia egin zuten. Oker ez banago, 50 milioi pezeta lortu zen hortik, pentsa! Dirua lortzea helburuetako bat zen, jakina, baina baita jendea inplikatzeko ere, eta hor ikaragarria izan zen lortu zena. Eta hori argi ikusi zen uztailaren 15ean, Donostiako Belodromoan egin zen jaietan eta bertara bildu zen jendetzan. Herrietan aurkezten zen aldi berean, kultur talde, sin-

1990. urtea oso
bizia izan zen.
Apiril eta maiatzean
aurkezpenak egin ziren
herrietan eta harrera
ikaragarria izan zen,
masiboa, 1.200 festa
egin ziren, sekulako
mugimendua izan zen

dikatu, eragile sozial, enpresari eta alderdi guztiei ere aurkeztu zitzairen. Ni horretan ibili nintzen. Hilabeteetako lan trinkoa izan zen.

Nola joan zen? Ze harrera izan zuen proiektuak?

Euskal kulturako eragileekin erronda ondo joan zen. Beno, batzuk epel ere agertu ziren, bai, ze ez zen bakarrik aurkeztea, parte hartzea ere eskatzen zen, diruz laguntzea akzioak erosiz eta beste. Gehien-gehienak sartu ziren. Epelenetakoa Ikastolen Elkarteak izan zen, ikastolen buruzagitza. Ikastolaz ikastola, aldiz, sekulako arrakasta izan genuen.

Alderdi politikoek ze harrera egin zioten?

Alderdi politikoekin, berriz, bada, badakizu, mesfidantza puntu horrekin egiten genuen topo beti. Hor beti egon den susmoa badakizu zein den, lastozkoak ginela, pantaila hutsa ginela... Ze erakundeekin egiten genituen bilera horietara *gizon zintzoak* joaten ginen. Joxemi, Martin, ni neu eta gero Joxemiren lekuan Iñaki. Eta jende gehiago ere bai, ze hasieran Egunkaria Sortzeneko kideen artean banatu zen diplomazia lan hori, baina potoloenetara esandakoak joaten ginen. Aurregia eman Martin, Joxemi eta hirurok ematen genuen nagusiki, eta itzalagoan Josebak eta Txemak. Erakunde, politika eta kulturatik aparte, banku eta kutxa edo enpresariengana joatea tokatu zitzaigun... Bisita asko, eta diru aldetik arrakastak gutxi. Momentu ekonomiko txarra zen hura ere... Horrela egin zen aurkezpen fase hori.

JAURLARITZAREN BOIKOTA

Jaurlaritzarekin lehen harremana erronda diplomatiko horren baitan hasiko zen, ezta?

Eusko Jaurlaritzara egin genuen lehen bisita 1990eko maiatzaren 11n izan zen, eta Joseba Arregirekin bildu ginen Donostiako delegazioan. Karlos Santamaria, Joxemi eta hirurok joan ginen. Bilera horren ondoren, Santamariak, *El Diario Vasco* egunkarian, maiatzaren 30ean hain zuzen, 'Un paso adelante para el euskera' artikulua argitaratu zuen. Eta

bertan zera zioen: «la idea recientemente anunciada de la publicación de un gran diario en euskara va tomando cuerpo y pronto puede convertirse, relativamente pronto, en una realidad [...] el proyecto en cuestión que es visto por buenos ojos por la Consejería de Cultura del Gobierno Vasco...».

Hori zer zen, Santamariaren desioa, edo presioa egiteko modua, edo, benetan, lehen bileratik inpresio horrekin atera zineten?

Arregik ezezkorik ez zuen esan, lehen bilera hartan. Hori egia da. Geroago esan zuen hori. Entzun zuen, eta, hortxe, poker aurpegiarekin egon zen. Karlos Santamariaren hori irakurri nuenean harritu egin nintzen pixka bat, baina tira. Bilera hartan ez dut uste ezer aurreratu zigunik, beti esaten dena esango zuen, «ikusiko dugu» eta horrelakoak. Jaur-larritza dagoeneko euren egunkari proiektuarekin zebilen. Eta, justu, hortxe, apiril bukaeran, sortzen da [Jose Ramon] Belokiren taldea euskarazko egunkari publiko instituzional baten aukera aztertzeko.

Arregirekin egon aurretik, apirilaren 25ean, Txemak, Jo-xemik eta hirurok Mari Karmen Garmendia Eusko Jaur-larritzako Hizkuntza Politikarako idazkari nagusiari aurkeztu genion. Ez zuen Joseba Arregiren aginte mailarik, eta ez zegoen gure egitasmoaren alde, ezta gutxiago ere, baina esan behar da Garmendiak aldeko jokia egin zuela lau urte geroago Egunkaria eta Eusko Jaur-larritza akordiora iristeko.

Garmendia Belokiren proiektuaren aldekoa ez al zen?

Nik ez dut uste aldekoa zenik, baina kontrakoa ere ez zen izango. Atxaga Belokiren laguna zen, Garmendiarena ere bai... Ez dakit. Nik dakidala, ez zuen proiektu horren alde sekula berotasunik erakutsi. Garmendia, nik uste, beste tesi batean zegoen: egunkariarena goizegi zela, ez zegoela baldintzarik, eta horrelakoak ziren haren kezkek. Eta, horregatik, 1990eko maiatzean, Igeldon antolatu zituen 'Euskal Kazetarien Jardunaldiak'. Gu ere egon ginen. Gu ordurako

hilabetean lanean geunden Egunkariaren proiektuarekin, eta harritzekoa bada ere Egunkaria ez zen aipatu ere egin han. Esan bezala, Mari Karmen Garmendiaren kezka beste batzuk ziren: goizegi zela, kazetaririk ez zegoela, hizkuntza ez zegoela prestatua, egunkariak irtetekotan berme guztiakin irten behar zuela, bestela hobe zela ezer ez egitea, porrot bat hilkorra litzatekeela euskararentzat eta beste. Tesi horretan zegoen. Baina ez dut uste Belokirenari ere bermerik ikusten zionik. Gureari ere ez, jakina.

Ze eztabaida gehiago zegoen?

Titularitateak publikoa edo pribatua behar zuen, egunkariak estandarra edo berezia izan behar zuen... Euskara prest ote zegoen esaten zenean, egia da euskara ez zegoela kazetari-tzarako oraindik erabat egina. Kazetaririk ez dago, zenbat kazetari daude esaten zen, eta lau ateratzen ziren. Unibertsi-tatea ez zen hain hasi zaharra euskarazko kazetariak sortzen, baina gazte jendea bazetorren... Zaila zen jendea konben-tzitzen. Irakurleagoa ez dago prest, eta ez zen gezurra. Bai-na eginez egiten da. Bazegoen beste arrazoi bat ere: atentatu bat nola titulatu behar da? Itunaren arabera titulatu behar da edo nola? Horri guztiari soluzio bat topatu zitzaion, eta hori *Estilo liburua* izan zen. Aurrerapen ikaragarria izan zen. Egunkariak lerro edito-rial bat ez zuen, baina estilo liburu bat bai, eta horrek ahalbidetzen dizu zelai horretan duin jokatzeari. Beste aurrerapen handi bat izan zen publizitatea lortzea. Ordura arte euska-razko publizitatea kasik euskaltzaleen mesedeko tratua zen, baina Egunkariarekin interes publizitarioa sortzen da eta horrekin batera euskarazko hizkuntza publizitarioaren lan-keta. Eta aurrealdiko eztabaida horietatik guztietatik datoz

Estilo liburua aurrerapen ikaragarria izan zen. Egunkariak lerro editorial bat ez zuen, baina estilo liburu bat bai, eta horrek ahalbidetzen dizu zelai horretan duin jokatzeari

Egunkariaren 11 oinarriak. Lauk orduko problematikari zuzenean erantzuten diote: 1. Gure markoa nazionala da. 2. Jarrerari dagokionez, zabala eta baterakoia. 3. Independentea alderdi politikoekiko, erakunde publikoekiko eta beste informazio enpresekiko. Eta 4. Titularitate pribatukoa izatea. Horiek dira erabakigarriak. Zutabeak dira.

Belodromoko festaz zer gogoratzen du?

Gauza handia izan zen, beroa, publiko aldetik ere bai. Herrietako jendearentzat arrakasta handia izan zen, eta euren lan boluntarioaren aitortza eta eskertza ere bai. Oso ondo atera zen. Guretzako estreinaldia izan zen. Eta han argi ikusi zen ez zegoela atzerabueltarik... Ez, jendetza hura guztia bilduta.

Zenbat dirurekin abiatu zen Egunkaria?

Egunkaria abiatzen da 160 milioi pezetarekin. Hortik 50 herri ekintzetatik sortuak, eta akzio salmentatik gainontzekoak.

Diru asko al zen?

Oso gutxi! Pentsa ezazu, Jaurlaritzaren proiektuak 900 milioiko aurrekontua zuen!

Egunkaria Eusko Jaurlaritzaren diru-laguntzarik gabe abiatu zen. Ze perspektiba zegoen 160 milioi pezeta horiekin? Noiz arte iraungo zuen? Nola edo nondik lortu diru gehiago? Ze perspektiba zenuten?

Ez bat edo bi, asko ziren gure egunkariari bizialdi laburra ematen ziotenak. Eta gutxi iraungo zuenez, bilduma egiteko asmoz erosten zuten. Hau da, kolekzionistaren perspektibarekin. Denok genuen bizitza motza izango zuenaren beldurra. Geuk ere bai noizbehinka. Gogoan dut behin Martinek Joxemiri nola galdetu zion, zerbait gertatuko balitz bere familia kaltetuko ote zuen, etxebizitza aipatzen zion, eta Joxemik ezezko borobila eman zion, eta lasai egoteko. Eta Martinek, berriz ere, sinistu egin zion. Beldurra zen zorrak uztearena eta ea nork erantzun behar ote zuen. Gurea izan zen abiatu,

eta gero bidea lantzen segitu. Ezina ekinez egina, horixe izan zen. Eta benetan ekin eta ekin, eta lortuz joan zen pixkanaka. Guk, azkenean, iraun genuelako irabazi genuen.

Nola gainditu zen kolekzionistaren perspektiba hori?

Esan dizut, 900 milioi pezetako aurrekontuarekin abiatzekoa zen Eusko Jaurlaritzaren proiektua, eta gu 160 milioirekin. Panorama horrek diru-laguntzarik ez eta publizitate instituzionalik ere ez suposatzen zuen, eta, horrenbestez, proiektu mugatu bat baino ez zen posible: langile kopuru oso minimoa, soldata txikiak, orrialdeak ere bai, kolorerik ez, astelehenetan egunkaririk ez, banaketa justua... Horrekin abiatzen gara. Gerrako produktua zen. Gure apustua irautea zen, eta iraun bitartean jendea irabaztea, erakundeak irabaztea. Irautea zen gurea, bai, iraunez irabaziko dugu, esaten genion geure buruari, ez irauteagatik bakarrik, baizik eta iraun bitartean lan egingo dugulako, eta hori izan zen arrakasta. Azkenean boikota hiru urte luzatu zen, eta hiru urte iraun egin behar da baldintza horietan e! Bitartean, salbazioa –eta hau ere landutako salbazio bat izan zen– Gipuzkoako Aldunditik etorri zen: 50 milioi pezetako diru-laguntza eman zuen 1992an, Biltzar Nagusietatik lortuta, eta orduko gobernuaren kontra. Kopuru hori hiru urtez jaso zen. Nafarroako Gobernutik ere, Estebe Petrizan Hizkuntza Politikarako zuzendari nagusiaren bitartez, urteko zazpi milioi pezeta lortu ziren. Bederatzi urtetan jaso genuen Nafarroako Gobernuaren laguntza. Hori salbazioa izan zen iraun ahal izateko.

Diru-laguntza bezain garrantzitsua zen publizitate instituzionala.

Kanpaina bikoitza egiten genuen maila politiko eta instituzionalean: diru-laguntza eskatzen genuen, batetik, eta, bestetik, publizitate instituzionala. Orduan publizitate instituzional handia zegoen, egunkarien diru iturri nagusia horixe zen garai hartan. Guk planteamendu berritzaile bat egin genuen publizitate instituzionalari dagokionez: lurralde buruaren

planteamendua. Alegia, jendearengana iristeko araubideari jarraituz, erakundeek lurraldean gehien saltzen zen egunkarietan publizitate guztia sartzeko obligazioa zuten. Eta guk

Planteamendu
berritzaile bat egin
genuen publizitate
instituzionalari
dagokionez:
gaztelerazko
egunkari salduenaren
tratamendu bera
ematea Egunkariari

zera eskatzen genuen, gaztelerazko egunkari salduenaren tratamendu bera ematea Egunkariari, bera zelako euskarazko egunkari salduena, eta kontuan izan behar zela bi hizkuntza ofizial daudela, eta, beraz, jendearengana iristeko araubidea bi hizkuntzen planoan aplikatu behar zela. Ez zen sekula exekutatu baina, Gipuzkoan, Biltzar Nagusietan, erdi onartu zen gure tesia.

Planteamendu bera egin genion Jaurlaritzari, eta, azkenean, akordioa erdietsi zenean, 1994an, akordio horren *B aldean* jasoa geratu zen tesi hori. *B alde* hori, ordea, bigarren orrialde hori, 'Akordioaren argibideak' izenburua zuena, ez zuten sinatu nahi izan. Eta airean bezala geratu zen, jasoa baina sinatu gabe. Diru-laguntza baino gehiago, kasik hori behar genuen, publizitate instituzionala.

HIRU URTE BIZIRAUN ETA GERO AKORDIOA

1994ko akordiora iristeko bidea nolakoa izan zen? Ze estrategia erabili zen?

Negoiazioak hainbat bide paralelotan joan ziren: Joseba Arregiren lerroa zen bat. Arregik lehen bileretan ez digu aurrebiderik batere ematen. Egunkari publikoaren proiektua lantzeko Jose Ramon Belokiren taldea osatzen du, eta talde horrek hartzen dituen erabaki guztiak Legebiltzarraren oniritziarekin eta Ajuria Eneko Itunaren espiritutik hartuko

dituela erabakitzen da. Horrela esaten du Arregik berak Eusko Jaurlaritzaren egunkariaren proiektuaren aurkezpenean. EITB barruan kokatuko litzatekeen egunkari publiko bat da. Eta hortik ez da mugitzen. Hori egiten duenean, gu Egunkaria sortzen gabilta, eta guri izugarritzko kaltea egiten digu onak eta gaiztoak non dauden markatzen duelako. Horrekin, Arregik, Ajuria Eneko Ituna zuzen-zuzenean aplikatzen digu guri ere. Gaiztoen aldean jartzen gaitu, Jaurlaritzaren proiektua ez izate hutsagatik, eta horrek hala segituko du Egunkaria sortu eta gerora ere. *Egin* egunkariari guri baino ere bortitzago egin zioten boikota, [Juan Mari] Atutxarena omen zen txosten bat zela medio. Gure kontra ez dut uste txostenik egon zenik, baina guri ere ez zetorkigun ezer.

Eta bigarren bidea Mari Karmen Garmendiarena zen, ezta?

Bai, Garmendiaren lerroa zen bigarrena. Garmendia laguna nuen garai hartan. Hizkuntza Politikarako idazkari nagusia zen. Eta oso ezaguna zen bi ekipoen arteko desberdintasuna. Garmendia, bere tradizioa ere halakoa zelako, gehiago egoten zen gizarte taldeekin, eta beste sentsibilitate bat zuen herrigintzako proiektuekiko. Garmendiarekin sei aldiz egon nintzen Egunkaria zela-eta. Denbora pasa ahala, Garmendia eta bere ekipoa konturatu ziren guk irauan egiten genuela eta ezin zela erakundeen eskutik beste egunkari bat kaleratu. Ez dakit, baina esango nuke beste proiektuan ere ez zutela sinismen handirik, eta, gainera, Jaurlaritzaren egunkaria oso goiz geratu zen bertan behera: prentsurreko batean egin zuten publiko, eta eman behar zitzaion dirua ere desagertu egin zen aurrekontuetatik. Eta, orduan, proiektu bakarra geratu zen. Garmendia eta Ardanza oso ondo konpontzen ziren, eta, aldiz, Arregik eta Ardanzak enfrentamendu batzuk izanak zituzten, eta horietako bat Egunkariaren kontura, gainera. Hor txosten famatu bat egon zen Arregik idatzi zuena, eta han Ardanzari harekiko zituen desadostasun guztiak botatzen zizkion nonbait, eta tartean Egunkariarena ere agertzen omen zen. Guk ez dugu inoiz txosten hori lortu. Orduan,

komatxo artean esan dezagun, Garmendia bere aldetik maniobratzen hasi zen. Ardanaz gain, aliatua zuen Luis Mari Bandres, Euzkadi Buru Batzarreko (EBB) kidea. Arregik ez zuen EBBraiko biderik, eta nolabait esan, Arregiri atzetik egiten diote jokaldia. Halako batean, Hizkuntza Politikarako Idazkaritzatik pasa zidaten EBBra bidali zuten idatzi bat, eta han esaten zen Egunkariarekin akordio batera iritsi beharra zegoela. Nire apuntetan idatzia dut: «Arregik EBBren agindua du Egunkariarekin akordio batera iristekoa». Egunkariaren hirugarren belodromoko festan, 1993an, Garmendia bertan izan zen. Hurbiltze bat egin zuen eta aldi berean distantzia bat markatu zuen Arregirekiko, eta adierazi zigun bazegoela bide bat akordioa lantzeko. Baina Arregik ez zuen amore ematen. Handik hilabete gutxira, EBBk bilera batera konbokatu gintuen Egunkarikook eta Arregi bera. Hori izan zen jokaldia. EBBtik Luis Mari Bandres eta Gorka Agirre zeuden. Martin, Iñaki eta hirurok ordurako egonak ginen [Luis Maria] Retolazarekin bake eske. Joxemi ez, ordurako hila zen. Bilera horiek Bilbon egin ziren Eusko Jaurlaritzaren ordezkartzan, baina EBBren ekimenez. Guk laster sumatu genuen EBBkoak gurekin gehiago zeudela Arregirekin baino.

Sinatu zen akordioaren testua kasik erabat gurea zen, gure idatzia zegoen oinarrian. Eta horrela lortu zen akordioa.

Hor bada Arregirekin bilera sonatu bat, Martin Ugalde bera haserrearazi zuena, eta zutitu eta hanka egin zuenekoa...

Arregirekin izan genuen aurreko bileretako bat izan zen, 1992ko abuztukoak. Isilaldi handi bat sortu zen Martinek bilera aldetik alde egin zuenean. Martin, Joxemi eta hirurok ginen Arregirekin, eta horrek ez zuen amore ematen: ez publizitatekerik, ez diru-laguntzarik. Eta Martinek «zergatik?» galdetzen zion. Eta, halako batean, Martinek honelatsu esan zion: «Nire barruan ez da mamu gehiago kabitzen. Gerra garaian komunista eta marxista ginen, eta, orain, terroristak gara. Ni banoa». Eta hanka egin zuen eta sekulako egoera xelebrea gelditu ginen. Arregirekin aurrez aurre Joxemi eta

biok, sekulako tentsioan. Gogoan dut nola Arregiren lehenengo hitzak izan ziren «badakizue Martin nolakoa den». Martinek pisu espezifikoa handia zuen. Horren adierazgarri da honako anekdota hau: negoziatioetan hasteko puntuan geundela, EBBrekin eta Josebarekin, Luis Mari Bandresek pertsonalki eskatu zidan Martin ez eramatea bilera horietara, ja adinekoa zela eta beste esanez. Eta guk pentsatu genuen: «Martin ez bada gurekin jan egingo gaituzte». Martin kenduta beraiei askoz errazagoa egiten zitzaizen beraien tesi nagusia esplizituki jendearen aurrean uztea, alegia, hori ezker abertzalearen proiektu bat zela. Geure irudiak ez baitzeuden markatuta, baina Martinena bai, eta ezin zuten bertsio hori saldu Martin bertan egonda.

Eta EBB zergatik aldatzen da akordioaren aldera?

EAJn eta Eusko Jaurlaritzan gurekiko mesfidantzak eta iriztiak aldatzen ari dira, batetik. Eta, bestetik, PSEk presio handia egin zuen. Mario Onaindia, Jauregirekin batera, *lardaskatzen* hasi zen, Legebiltzarrean Egunkariarekin akordio bat eskatzen.

Zergatik?

PSEren barnean jada euskaltzale espiritua hori lantzen hasi zirelako. Gu Onaindiarekin egon ginen eta oso ondo hartu gintuen, eta, baietz, akordioa erdietsi behar zela, eta publizitatea askatu, eta hori guztia. Eta hortik etorri zen PSEren akordio eskari hori. EAJk Legebiltzarrean bakarrik geratzeko arriskua ikusi zuen, eta mugitu egin zen. Guk publizitatearen aferan Arartekoarekin ere egonak ginen, Juan San Martinekin, eta hark ebazpen bat emana zuen Egunkariari publizitatea zor zitzaiola esanez.

Martin Ugalde kenduta askoz errazagoa zitzaizen beraien tesi nagusia jendearen aurrean uztea, alegia, hori ezker abertzalearen proiektu bat zela: geure irudiak ez baitzeuden markatuta, baina Martinena bai

Nolabait hasi, eta bidea eginez joan ginen. Egon batekin, egon bestearekin, hitz egin, konbentzitu, planteamendu razionalak egin, eta, orduan, une batean, hor zeuden aktore guztiek ikusi zuten soluzio baten beharra, eta zein zen soluzio hori? Akordio bat. Elkarrizketa izan zen giltzarria.

Akordioa, azkenean, 1994ko ekainaren 30ean egiten da publiko.

Bai, eta Donostiako Miramar Jauregian egiten den prentsaurreko baten bitartez eszenifikatzen da. Josebak eta Iñakik sinatzen dute, eta Martin eta biok mahaiaren bi aldeetan gaude. Sinatu, eta eskua eman elkarri. Bake sozialaren sinbolo bat da argazki hori. Eta hortik aurrera gauzak asko aldatzen dira. Hortik aurrera Jaurlaritzarekin negoziazioak errazak ez dira izango, baina dagoeneko normalak bai. Errekonozimendu batekin zoaz bertara. Ordura arte ez zegoen errekonozimendurik ere; *de facto*-ko errealitate bat zinen, baina ez zegoen aitortzarik.

Handik gutxira, Joseba Arregik utzi eta Mari Karmen Garmendiak hartzen du Kultur sailburutza. Akordioak eta Kultura Saileko ekipo aldaketak asko errazten ditu gauzak, orduan.

Bai, bai. Hor Josune Ariztondo, Joxe Mari Zeberio eta Xabier Aizpuruarekin beste hurbiltasun bat dago. Garmendiak berak nahikoa goiz distantzia hartzen du. Ez dut oso ondo gogoratzen, baina uste dut bilera bakarrean egon ginela Garmendiarekin akordioaren ondoren. Nik uste dut oraindik ere segitzen zuela egunkari osagarriaren planteamendua-rekin, egunkariak bildu behar zituela euskaldunoi interesatzen zaizkigun lanak, euskaltzaleon interesak, eta, nolabait, produktu kultural bat egin behar zela, politikatik aparte. Eta gu beti egunkari estandar baten aldekoak izan ginen, beti, eta, benetan, uste dut euskararen salbazioa hortik doala. Ez bakarrik egunkari baten salbazioa, euskara bera ere maila horretan normalizatu behar zela, bestela ezin zela. Ondotik

bere ekipoarekin egon ohi ginen, eta tirabirak beti daude, baina beste giro eta hurbiltasun bat zen.

Ze tirabira ziren nabarmenenak? Gogoan dituzu?

Diru kopuruetan, esate batera. Guk 70 milioi pezetatik 120ra igotzea eskatzen genuen, Joseba Arregirekin egindako itunaren ondoren Gipuzkoako Foru Aldunditik galtzen genuena konpentsatzea, alegia. Eta eman ziguten. Eta ekipo berriari hitzarmen sendo baten planteamendua egin genion: azken finean, diru-laguntzak lorpenei lotzea, baina diru muga bat jarri gabe. Lorpenen arabera laguntza handituz joatea, alegia. Esate batera, hainbeste harpidetza lortuz gero hainbesteko laguntza, orrialde kopurua handitzea, kolorea sartzeta, edizio digitala abian jartzea, ingelesezko edizioa irekitzea... Hobekuntza bakoitza laguntza batekin osatuz. Eta hainbat urtetan funtzionatu genuen horrela. Aurrera egin, hobetu eta hazteko formula egokia zen. Jada ez zen diru-laguntza formula, hitzarmenarena baizik. Negoziaketa normalizatuak ziren.

Gu beti egunkari estandar baten aldekoak izan ginen, eta, benetan, uste dut euskararen salbazioa hortik doala. Ez bakarrik egunkari baten salbazioa, euskara bera ere maila horretan normalizatu behar zela

Beraz, azkenean, boikota gainditu zen, normalizatu zen harremana Eusko Jaurlaritzarekin.

Bai, baina inoiz ez dugu lortu konplizitaterik. Beti egon da mesfidantza punturen bat, baita ziurrenik gure aldetik ere haiekiko, irentsiko gintuzten beldurrez, egiten zituzten planteamenduen atzean beste zerbait egon ote zitekeen beldurrez. Baina batez ere haien aldetik, esango nuke. Jaurlaritzan, eta baita Kultura Sailean ere zoritxarrez, politikariak daudenez eta perspektiba politikoak behar baino gehiago

agintzen duenez, beti esaten ziguten ez ginela zabalak, ikuspegi politiko jakin batetik begiratzen genuela, eta beste. Eta hortik bizi izan dugu beti Jaurlaritzarekiko harremana. Ez da egon konplizitate euskaltzalerik proiektu handi bat egiteko. Hori da daukadan sentimendua. Seguruenik normala da, ze beharbada hori da herri ekimen guztien sentimendua. Baina, pena da...

JAURLARITZAREN EGUNKARI PROIEKTUA

Jaurlaritzaren egunkari proiektuak urtebete ez zuen iraun. Eusko Jaurlaritzak egunkari bat egiteko benetako asmoa zuela uste duzu edo Egunkariaren aurka egiteko manio-bra bat izan zela?

Bere garaian horrela esan ere esan izan zen, maniobra zela. Baina ez dakit, hitz potoloak dira. Besterik da galdetzea proiektu serioa zen ala ez zen. Eta hor esan behar da ez zela gauzatzeko proiektu burutu bat, proiektu bat egiteko azterketa lan bat zela. Horraino iritsi ziren, ez gehiagora.

Jaurlaritzaren proiektua Egunkariarenaren oso bestelakoa zen.

Proiektua nahiko txirenea zen: gehigarri sorta bat zen, abuztuan ez zen aterako, dena koloretan, doan, eta buzoneatua. Hori dena egiten zen irakurle gehiago izate aldera. Baina planteamendu hori jada jokoz kanpo zegoen. Geroago ikusi dugu euskararen izenean herrietako hainbat aldizkari doako izatearena, baina horrelakoek denboran mugatuak izan behar dute; bereziki, beste batek dirua eta dena jokatzen duenean, merkatuko arrisku guztiak hartzen dituenen, zu parean ezin zaitezke jarri doaneko eskaintza batekin. Ez da leiala, ez merkatuarekiko, ez bestearrekiko, eta euskararentzat ere ez da ona. EITBren barrukoa izango zen, baina horretarako legea aldatu egin behar zen. Nahiko bitxia zen dena.

**Aurrekontuen arteko aldea ikaragarria da. Ez du norma-
la ematen.**

Gu aurrekontu horretara hamargarren urtean iritsi ginen. Horiék, hasieratik. Eta munduko egunkari onena izango zen, bai, baina hori egingarria zen? Ez dut uste. Beraien asmoa zein zen? Bost axola. Ez zen egingarria, eta, beraz, ez zen egin. Hasieratik genuen susmo hori, ez zela egingo ez zelako egingarria. Guri horrek sekulako kaltea egiten zigula bistakoa da. Terrenoa markatu egiten zuen, lehen esan dudan bezala, onak eta gaiztoak non zeuden garbi-garbi markatzen zuen. Gu publizitate eske joaten ginenean denda eta enpresetara, «hau zein da? Eusko Jaurlaritzarena?» galdetzen ziguten. «Ez, bestea». «Kanpora orduan». Eta horrek ondo adierazten du ze giro zegoen. Publizitaterik ezin lortu, lankidetzak ere zaila. Jaiotzez egunkari madarikatua ginen, markatuta geunden, eta hori dena Jaurlaritzaren egitasmo horrek eragin zuen. Gu salbazioko lurraldetik kanpo geunden, demokraziatik kanpo, ze Jaurlaritzarena Ajuria Eneko Itunaren espirituaren barne egin behar zen, eta Joseba Arregik zioenez gu bestea ginen. Hori sekulakoa da. Horrek euskal kulturgintzatik sortzen den proiektu horren normaltasun guztia moztu egin zuen. Hori izugarria da. Hori hala gertatzea hasieratik pentsatu ote zuten ez dakit, hala nahi izan zuten ez dakit, ez dut horretan sartu nahi, baina hori lortu zuten.

Belokik aurkeztu zizuen Jaurlaritzaren egitasmoa?

Jose Ramon Beloki laguna nuen eta laguna dut, Jakinekoa izandakoa da, eta nahi zuen Jakin bere proiektutik hurbil egotea. Enkargua jaso berritan eta lantaldea izendatu aurretik afaldu genuen mano-mano biok, apirilean. Jakinekoekin ere hementxe egon zen [elkarrizketa honetako bulego berean] bere proiektua aurkezten, Joxe [Azurmendi] eta biokin ere bai beste batean. Eta guk gure postura Egunkariaren aldekoa zela garbi adierazi izan diogu beti. Ez dugu inoiz engainatu, baina berak interes handia zuen guk Egunkariarekiko distantziak markatzeko eta eurenera hurbiltzeko.

Jakin gutzizatua zen, beraz.

Nik esatea ez dago ondo, baina Jakin klabea izan da zentralitate eta seriotasuna ematen Egunkariaren proiektuari, Jakin ez zelako muturreko proiektu bat, onarpen soziokulturala du, eta, horregatik, interesa ikusten duzu beste aldetik ere. Nik salakuntza mingarriak ugari jasan izan ditut, nirekin konfiantza pixka bat bazuen Jaurlaritzako hainbatek aurpegira bota izan dit engainatuta egotea, ETArek morroi izatea... Atzetik sarri esango zuten, baina aurpegira ere bai. Hori soldataren barruan zihoala esatera nindoan... baina nik ez dut inoiz soldatarik izan Egunkarian, beraz... Esan nahi dut ez zela sorpresa horiek entzutea.

Izan ere, Jaurlaritzako kultura eta euskara alorretako arduradun asko lagun eta ezagun zenituen.

Nire abantaila eta desabantaila handi bat horixe izan da. Eusko Jaurlaritzan zebiltzan batzuk lagunak edo gutxienez kide nituela, beste proiektu batzuetan elkarrekin ibilitakoak gine-la. Eta horrek batzuetan erraztu egiten dizu bidea, baina niri

psikologikoki oso gogorra gertatzen zitzaidan, gauzak joan ziren bezala joanda, beti enfrentamendu itxura batekin ibili beharra. Hori aldapa gora egin zait beti. Konplizitatera ez zara sekula iristen, eta beti da zu hor eta ni hemen, borrokan. Nik Amatiño oso ezaguna nuen, Txabarri berdin, Garmendia Jakinekin lana egina zen, Joseba Arregi ere oso ezaguna, bere anaia Rikardoren lagun intimoa izana nintzen eta

bere etxean askotan egona. Beloki laguna nuen. Hori batzuk aipatzearen. Eta, jakina, azkenean horiekin aurrez aurre zaude, eta hori ez da erraza. Zerikusirik ez baduzu aurretik, berdinago zaizu, kostu psikologiko txikiagoa du.

Jakin klabea izan da zentralitatea eta seriotasuna ematen Egunkariaren proiektuari, Jakin ez zelako muturreko proiektu bat, onarpen soziokulturala du

ETA-REN GIDARITZAREN TESI INTERESATUA

Egunkariaren zuzendariaren aukeraketak ere zeresana hasiera-hasieratik eman zuen.

Jaio ginen bezala jaio ginelako, jarri gintuzten lekuan jarri gintuztelako, azken finean euskal kulturako larre motzetik jaio ginelako eta hiribildutik aparte bidali gintuztelako, nori eskaini behar diozu zuzendaritza esanez hemen zure etorkizuneko proiektu bat duzu. Hori latza izan zen. Hasieran hurbileko jendearen inguruan ibili ginen. Ni egitasmora etorri aurretik zuzendari izatea eskaini zidaten, baina Jakinen argi genuen ezetz, ez nuela Jakin utziko. Irudi ona emango zuen norbait behar zen, azken finean egozten ziguten horren ordezkari izango ez zena. Zuzendari ona edo txarra izango zen ez zen kontua, bere irudia ona izango ote zen edo ez baizik. Produktua egitearen bermea ekipoan zegoen.

Zuzendariordeekin ere ez zen arazorik izan, lehenengoan atera zen hirukoa: Iñaki Uria, Luzien Etkezaharreta eta Nerea Azurmendi. Baina zuzendariarena beste kontu bat zen. Proposamen asko egin ziren. Zerrenda luzea zen: Martin Ugalde, Iñaki Zabaleta, Josu Landa, Luzien Etkezaharreta, Iñaki Uria, Nerea Azurmendi, Txema Auzmendi, Joxemi Zumalabe, Imanol Murua, Xipri Arbelbide, Joxerra Garzia... eta besteren bat ere nireaz gain. Horrela genbiltzan. Ezezkoa hasieran eman ez zuen bakarria Joxerra Garzia izan zen, eta eduki gintuen ez dakit zenbat denbora zain, eta, azkenean, alternatiba gutako norbaitek izan beharko zuela ikusita, Pello Zubiria jarri zen. Historia oso sinplea da, baina konplikatu egin nahi izan dute. Indar polizialek historia ximple horren manipulazioan oinarritu zuten beren tesi nagusietako bat.

ETAren aginduaren tesia hor zegoen jaio aurretik, kanpoko interbentzioarena, paperetan agertzen omen zena, iradokitzen zena. Horrek ere kezka handia sortuko zizuen.

Gorputz txarra jartzen zuen. Psikologikoki eta politikoki kalte handia egin zigun. Hori guztia Arregik eta Belokik euren

egunkariaren proiektua aurkeztu eta Beloki despeditzeko eman zuten prentsaurrekoan hauspotzen da, 1990eko uztailaren 10ean, Belokik honelatsu esaten duenean: «Badaukat nik tentazio bat paper batzuk hedabideen eskutan uztekoa», eta paperak erakutsi ez baina seinالاتu egiten ditu. Hori izan zen hasiera edo bultzada. Gau hartan bertan ETB1en atera zituzten paper horiek. Biharamunean, ETB2n. Joxerra Garzia eta Pello Zubiriaren gainean KASek iritzia ematen omen zuten paper horietan. Handik pare bat astera *El Periódico de Catalunya* egunkariak ETAk Egunkariaren jaiotza kontrolatu duela botatzen du. Gero OTR agentziak zabaltzen du, eta *Navarra Hoy*-k argitaratzen du. Eta, beraz, Belokik Jaurlaritzaren egunkari proiektua abandonatzeko ematen duen prentsaurrekoan susmoa sortu, eta kanpaina oso bat abiatzen da. Paper horiek Atutxak emango zizkien, aidanez, eta Egunkariaren kontra egiteko erabiltzen dituzte. Hor ez dago beste intentziorik. Alegia, jendeari esatea «badakizue nor dagoen atzean». Guk paper horiek geroago lortu genituen eta hor ikusten dugu KAS zuzendarien gainean ari dela, eta hortik ondorioztatu nahi da ETA atzean dagoela. Horrek kalte izugarria egin zigun, paperak ateratzearen keinu horrek. Belokirenak pertsonalki biziki mindu ninduen. Oso gogorra izan zen guztiontzat, jakinkideontzat, eta bereziki niretzat.

Aurretik antzekoa ere egin zuen Amatiñok.

Bai, Mariano Ferrerrek antolatu zuen mahai-inguru batean. Ni ere han nintzen, Labaien ere bai. Amatiñok paparreko poltsikoa seinalatuz aditzera eman zuen Egunkariaren atzean zeudenen zerrenda bazuela, Egunkaria Sortzeneko kideen zerrenda beharko, misterio bat balitz bezala, ordurako publikoa zenean, eta «hemen daukadan zerrenda hau erakutsiko banizue, laster jakingo zenukete nortzuk diren horren sustatzaileak», esanez. Eta zerrenda publikoa zen! Fisikoki han zuen papera baina ez zuen atera, badaezpada ere. Hortxe jada gaiztakeria hori Amatiñoren aldetik. Badago mahai-inguru horretan beste anekdota bat ere. Egunkariaren edo egunkari

baten aurrekontua garestia zela esaten ari zen norbait, agian Amatiño, eta non Labaienek botatzen duen: «Baina zer da ba hori, hori bigarren eskuko tanke baten prezioa baino ez da eta!». Hitzik gabe utzi zituen kontra zeudenak.

Egunkariaren hamargarren urteurrena mugarri bat izan zen, ezta?

Bai, ni neu lasaitu hamargarren urteurrenean egin nintzen. Nik urtebete lehenago Administrazio Kontseiluko lehendakaritza hartu nuen Martinen ordeztan, berari kargu horretan bete-betean egotea kosta egiten zitzaion-eta. Urte horretan bi ekitaldi egin genituen, bat Miramongo Parke Teknologikoan eta bestea Miramar Jauregian, biak Donostian. Eta Miramarren egin genuen eki-

taldi publikoan Egunkariaren beraren berrirakurketa bat egin genuen. Hor jada sentitzen dugu gaintitu ditugula hasierako zalantza guztiak, geure buruari erakutsi diogula egunkari bat egiten badakigula, enpresa bat muntatzen badakigula eta egitasmoa finkatua dagoela. Eta garai berri bat urratzen hasten gara: egituraren birmoldaketa bat egiten da, enpresa berriak sortzen dira, herri eta eskualdeetako proiektuak abiatu nahi

dira, eta Egunkaria Sortzeneko ondare osoa jasotzeko *Heda* izeneko fundazioa ere sortzen da. Esan bezala, azpiegitura berriak sortu eta lehengoak finkatzen dira. Produktuan hobekuntzak etengabe datoz: informazio lokala lantzen hasten gara Euskal Herri osora beste modu batez iristeko, Interneteko ataria indartu egiten da... Jada ikusten dugu sortze garaiko emergentziazko erantzunen garaia bukatu dela eta

Belokik Jaurlaritzaren egunkari proiektua abandonatzeko ematen duen prentsaurrekoan susmoa sortu, eta kanpaina oso bat abiatzen da. Paper horiek Atutxak emango zizkien, aidanez. Keinu horrek kalte izugarria egin zigun

eredua finkatu dela. Kasik hoberenera iritsita zegoen Egunkaria, eta harro egoteko moduan geunden. Hori da izan nuen sentsazioa Miramarko hartan. 2000. urtean abiatu zen aro berri hori 2003ko otsailean hiltzen du gobernu espainiarrak.

Ez zegoen aurreikusia hiru urtera Guardia Zibilak itxi egingo zuela. Sortze aurretiko gezurrak berriro berpiztu ziren.

Bai, eta horrek eraman gaitu eraman gaituen lekura. Susmo horiek ez dira Guardia Zibilak asmatutakoak, bolo-bolo zebiltzan hemen ere. [Joseba] Egibarrek berak Pello Zubiria ETAk izendatu zuela zuzendari esan zuen, eta Pellok epaitegira eraman zuen. Geroago, beste itsuskeria mortala Atutxarena izan zen, gurekin bezperan lanean hasia zen publizitate saltzaile bat Iruñean atxilotu zutenean, 'zerga iraultzailea' kobratzen eta Egunkariarekin bete-betean lotu zuenean. Nik orduan edo lehenago goi mailan galdetu nuen Atutxak ba ote zuen Egunkaria ETArekin lotzen zuen txosten polizialik, eta ezetz esan zidaten. Horrelako notiziak agertzen zirenean, gu galdezka ibiltzen ginen, ze azkenean zalantzak sortzen zaizkizu, hau gizarte irekia baita eta permeabilitatea erraza da. Guk bagenekien ehuneko ehun guk agintzen genuela, baina Guardia Zibilak kontrakoa erakusten badu... Paper madarikatuen beldur bizi izan gara urte luzetan. Gogoan dut Martinek eta biok esaten geniola elkarri: «zu zauden bitartean, ni egongo naiz». Joseba Jaka eta Txema Auzmendirekin ere paktu berdina nuen. Eta horrela joan ginen aurrera.

Hori dena itxiera eta gero berriro berritu zen.

Beste bat ere bada batere gustatu ez zitzaidana. Javier Diaz Nocik 2004an lan bat egin zuen *Lengua vasca, información periodística y libertad de expresión: el caso de Euskaldunon Egunkaria*. Baina, lan horretan, Guardia Zibilaren eta Juan del Olmo epaile instruktorearen tesiak egiazkotzat ematen ditu. Gero ahozko epaiketaren ebazpenak gezurtatu zituen tesi edo hipotesi horien arabera azaltzen du Egunkariaren sorrera. Bere burua intelektualtzat duen batek, ikerlari den batek, Guardia

Zibilaren paperak akritikoki hartu beroan, sinesgarritasuna eman, eta ikerketa lan gisa pasarazi, non eta Katalunian? Benetan larria da. Harrigarria, mingarria. Tesi batzuk hain erraz zabaltzen direnean, edo norberaren ideologiak gehiegi agintzen du edo intentzio gaizto bat dago. Ez diot beste esplikaziorik topatzen. Orban galanta du bere ibilbide intelektualean.

EUSKALGINTZAREN TRINKOTZEA

Egunkariak zer ekarri zion euskal kulturari?

Zuentzako ez du asko esan nahiko akaso, baina guretzat normalizazioa hitz gakoa zen. Triste da, baina besteak bezalakoa izatea da beti bilatu izan duguna, normalizazioa, homologazioa. Gu oso egoera marjinaletik gentozen, eta normalizazioa nahi genuen, alegia, plaza publikoan duintasun osoarekin egoteko eskubidea, besteen eskubide berdin eta berekin. Euskararentzat, kazetariontzat eta euskalgintzarentzat. Horixe da normalizazioa. Norbere buruaren irudi bat ematea, bere lurraldea zein den esatea. Ze informazioa, kasu horretan, ez da informatze hutsa, komunitate bateko kide zarela sentitzen duzu, eta hori hor erakusten da, marko nazionalean. Eta guk ere hala *saltzen* genuen: «Egunkaria Zuberoako azken muturreraino iritsiko da eta hango berriak Egunkarira ekarriko ditugu». Iparralde eta Hegoalde arteko muga hori gainditzea, eta Nafarroa, eta baita Araba ere, giputz-zentrismorik eta bizkaitarrismorik gabe euskaldunon batasunean integratzea Egunkariak ekarri du, eta gero beste hedabide batzuetara zabaldu da. Integrazio hori naturaltasunez lehen aldiz Egunkariak planteatu du eta baita lortu ere, esango nuke.

Eta euskalgintzari?

Egunkariak euskalgintza kohesionatzen du. Nik esan izan dut ez dudala Kontseiluaren existentzia imajinatu ere egiten Egunkaria izan ez balitz. Plataforma bat izan zen egitasmu berrientzat. Horrekin jaiotzen bazara badirudi beti horrela

izan dela, baina bai zera, gu taifen erreinutxoetatik gatoz, ba-koitzak bere esparrutxoia dominatzen zuen garaitik. Nik uste dut Egunkariak herri hau alfabetatu egin duela, ez alfabetatu euskarari dagokionez soilik, mamiz bete duela, mamitu egin duela, edukiz hornitu, informazioa, gogoeta, aisia eta iritzia-rekin herria egin duela. Herri egin gaitu, eta hori nik ez dut uste ez irratiak eta ez telebistak egin duenik. Egunkaria eus-
kalgintzaren gorputzaren bizkarrezurra eta mamia izan zen.

Eta, azkenean, Egunkaria itxi egin zuten. Itxieratik hama- bi urte igaro diren honetan, zer duzu esateko?

Ez genuela hori merezi. Euskalgintzak ez zuela hori merezi. Egunkarian ibili den inork ez zuela hori merezi. Historiaren perspektibatik begiratuta, sekulako pena ematen dit euskaraz-ko lehen egunkariak bukaera hori eduki izana. Susmo harekin abiatu ginen, gainditu genuen, eta, azkenean, horretaz balia-tu dira Egunkaria bere onenean zegoela betiko hondatzeko. Perspektiba historikotik begiratuta, nola hasi zen baino, nola bukarazi zuten ikusten duzu eta ikaragarria da. Beste alde batetik, bukaera hori pertsonalki oso gogorra izan da eta ez diot niri buruz bakarrik. Egunkari bat hondatu egin dute.

Baina berria sortu zen.

Bai, beste alde batetik, egia da, ez da bukatu. Hor epopeia handi bat dago *Berria* nola sortzen den ikusita, herri honek ze gaitasun daukan erantzun jator bat emateko erantzun ja-tor hori lantzen bada. Dena bukatu zitekeen inoiz egin zen manifestaziorik handienarekin. Eta denak, etxera. Baina beste proiektu bat jarri zen martxan, arrisku guztiekin, eta arrisku handiak zituen; jendea arriskatu egin da, dirua jarri du, lan egin du, eta egin zuten kaltea hain handia ez izatea ekarri du horrek. Baina kaltea handia izan zen, handia. Milagro hori, ordea, herri honen gaitasuna norainokoa den erakusten duen milagro hori, hori miresgarria da, miresgarria. Ez gaituztela makurtuko, ez gaituztela hilko, sentitzen duzu horrelakoe-tan. Zuek titulatu zenuten bezala: itxia baina ez ixildua. 🍷

Eranskinak

«Egunkaria Sortzen» Talde Eragilea

Paulo Agirrebaltzategi	Alfontso Irigoien
Karmele Aierbe	Koldo Izagirre
Jokin Aldazabal	Joseba Jaka
Anton Mari Aldekoa-Otalora	Felipe Juaristi
Sagrario Aleman	Julen Kaltzada
Jose Antonio Arana Martija	Ramuntxo Kanblong
Adolfo Arejita	Edorta Kortadi
Pako Aristi	Josu Landa
Juanjo Arkarazo	Daniel Landart
Eugenio Arraiza	Gexan Lantziri
Joxe Agustin Arrieta	Iñaki Larrañaga
Xabier Arzelus	Emile Larre
Bernardo Atxaga	Fermin Lazkano
Txema Auzmendi	Imanol Lazkano
Joxe Azurmendi	Joan Mari Lekuona
Nerea Azurmendi	Benito Lertxundi
Baleren Bakaikoa	Elene Lizarralde
Jon Basterra	Sebastian Lizaso
Erramun Baxok	Jon Lopategi
Julia Berrojalbiz	Xabier Mendiguren Bereziartu
Joxe Ramon Bilbao	Josu Muniozuren
Jakes Bortairu	Imanol Murua Uria
Mikel Bujanda	Luis Nuñez
Jean Louis Davant	Eusebio Osa
Henrie Duhau	Joxemari Ostolaza
Jesus Mari Eizmendi	Pedro Ruiz Ulzurrun
Aingeru Epaltza	Andoni Sagarna
Urtsa Errasti	Karlos Santamaria
Hasier Etxeberria	Joan Mari Torrealdai
Luzien Etxezaharreta	Martin Ugalde
Gotzon Garate	Fernando Unsain
Xalbador Garmendia	Iñaki Uria
Joxerra Garzia	Patri Urkizu
Sabin Gaztañaga	Iñaki Zabaleta
Luis Goia	Jexux Mari Zalakain
Roger Idiart	Pello Zubiria
Joseba Intxausti	Joxemi Zumalabe
Inaki Irazabalbeitia	

«Egunkaria Sortzen» Talde Eragilea osatu eta gero, euskarazko egunkariaren proiektua zehazten eta zabaltzen hasteko, 1990eko urtarrilaren 21ean, Donostiako Udalaren Euskal Txoko aretoan egin zen batzarrean, hiru lantalde osatu ziren:

Talde Bateragilea

Karmele Aierbe
Sagrario Aleman
Txema Auzmendi
Luzien Etchezaharreta
Karlos Santamaria
Joan Mari Torrealdai
Martin Ugalde
Joxemi Zumalabe

Azpibatzerde periodistikoa

Nerea Azurmendi
Jon Basterra
Hasier Etxeberria
Koldo Izagirre
Josu Landa
Joan Mari Torrealdai
Martin Ugalde
Iñaki Zabaleta
Jexux Mari Zalakain

Azpibatzerde ekonomikoa

Urtsa Errasti
Luis Goia
Joseba Jaka
Fermin Lazkano
Fernando Unsain
Joxemi Zumalabe